

«СПРАВЖНЯ РАДІСТЬ ЖИТТЯ» В ПОЕЗІЇ АНТОНІНИ ТИМЧЕНКО: ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИЙ ВИМІР

Упропонованій статті дослідник на матеріалі поетичної збірки А. Тимченко «Скрипалік» здійснює спробу виокремити засоби створення образності лексико-семантичного поля «справжня радість життя». Автор розвідки доходить висновку, що окреслене лексико-семантичне поле складають лексико-семантичні групи «родина», «батьківщина» і «любов до Бога», які вербалізуються за допомогою назв спорідненості, прецедентних імен, епітетів, метафоричних образів, реалізації стилістичного потенціалу морфологічних засобів. Функціонуючи в художньому мовленні поетеси, ці мовні одиниці справляють потужний емоційно-естетичний вплив на читача.

Ключові слова: лексико-семантичне поле, лексико-семантична група, вербалізація, мовні одиниці, художнє мовлення, емоційно-естетичний вплив.

Телєжкіна О. О. «Настоящая радость жизни» в поэзии Антонины Тимченко: лингвостиллистическое измерение. В предлагаемой статье исследователь на материале сборника поэзий А. Тимченко «Скрипалік» предпринимает попытку выделить средства создания образности лексико-семантического поля «настоящая радость жизни». Автор приходит к выводу, что рассматриваемое лексико-семантическое поле составляют лексико-семантические группы «семья», «родина» и «любовь к Богу», которые вербализируются посредством названий родства, прецедентных имен, эпитетов, метафорических образов, реализации стилистического потенциала морфологических средств. Функционируя в художественной речи поэтессы, эти средства языка оказывают мощное эмоционально-эстетическое влияние на читателя.

Ключевые слова: лексико-семантическое поле, лексико-семантическая группа, вербализация, средство языка, художественная речь, эмоционально-эстетическое влияние.

Telezhkina O. O. «The True Joy of Life» in the Poetry of Antonina Tymchenko: Stylistic Dimension. Antonina Tymchenko is one of the masters of poetic word of the early 21st century. «The world of figurative presentation» of the artist is of great scientific interest; and it deserves special consideration, as it is a representative of a unique author's world view and outlook. It determines the actuality to study language and aesthetic system of the poet's poetical works.

The purpose of the article is to determine means used by the poet to create imagery of a lexical-semantic field of «the true joy of life» on the material of the poetry collection «Skrypalyk» («A little violinist»). To achieve this, we need to perform the following tasks: to determine lexical-semantic groups that make the mentioned lexical-semantic field; to distinguish language units used for their verbalization and poetization; to describe the features of their functioning in the poetic artist's speech.

The analysis showed that the lexical-semantic field of «the true joy of life» in the poetry of A. Tymchenko is realized through verbalization of the following lexical-semantic groups: «family», «homeland» and «love to God». However, this division is defined conventionally as a lyrical hero of the poet lives in a full life, and its full expression is provided by the combination of all these components, which are verbalized, with the help of related and precedent names, epithets, metaphorical images, realization of a stylistic potential of morphological means. Functioning in the artistic speech of the poet, these language units have a powerful emotional and aesthetic impact on the reader.

Keywords: representative, author's world view and outlook, artistic speech, language and aesthetic system, verbalization, lexical-semantic field, lexical-semantic group, language unit, emotional and aesthetic impact.

Однією з найбільш важливих проблем вітчизняної мовознавчої науки ХХІ століття залишається вивчення мови художньої літератури, зокрема мови поезії. Підґрунтя для розвитку сучасної теорії поетичної мови в українській лінгвістиці було закладене в працях М. Довгалецького [1], Д. Овсяннико-Куликовського [5; 6], О. Потебні [7], які виділили художню мову як спосіб пізнання й мислення. В українській лінгвістиці до питання розвитку й утвердження теорії поетичного мовлення й аналізу індивідуальної поетики зверталися І. Білодід, С. Єрмоленко, В. Калашник, М. Ласло-Куцюк, Л. Лисиченко, Л. Новиченко, Л. Пустовіт, Л. Савченко, Н. Сологуб, З. Франко, М. Пилинський, В. Русанівський та ін. З-поміж монографічних досліджень останніх десятиліть привертають увагу роботи Л. Гливінської, К. Голобородька, І. Гримайловського, Ю. Датченко, Г. Загайської, О. Малахової, О. Маленко, А. Мойсієнка, О. Слюніної, Л. Ставицької, О. Черевченка та ін.

Поява в літературі нових імен і введення їх у науковий обіг, як зауважувала Л. Пустовіт [8: 6], зумовлює необхідність дослідження їхньої мовної практики. Одним із таких майстрів поетичного слова початку ХХІ століття є Антоніна Тимченко. «Світ образної уяви» цієї мисткині викликає неабиякий науковий інтерес і заслуговує на окремий розгляд, оскільки є репрезентантом неповторного авторського світосприйняття і світобачення. Це й визначає актуальність звернення до мовно-естетичної системи віршових творів А. Тимченко.

Мета статті – визначити засоби створення образності лексико-семантичного поля «справжня радість життя» у творах А. Тимченко на матеріалі поетичної збірки «Скрипалик». Для досягнення цієї мети нам необхідно виконати такі завдання: визначити лексико-семантичні групи, що складають окреслене лексико-семантичне поле, виокремити мовні одиниці, використані для їх вербалізації й опоетизування, схарактеризувати особливості їх функціонування в поетичному мовленні митця. Окреслені в роботі завдання визначили методи дослідження: спостереження, опис, контекстуальний і стилістичний аналіз.

Результати аналізу дібраного фактичного матеріалу засвідчили, що лексико-семантичне поле «справжня радість життя» в поетичних творах А. Тимченко реалізується через вербалізацію лексико-семантичних груп «родина», «батьківщина» і «любов до Бога». Проте цей поділ визначається умовно, оскільки лірична героїня поетеси живе повним життям, і його повноцінний вияв забезпечується поєднанням усіх названих компонентів.

Справжня радість – у мого дідуся,

коли правнукові простягає цукерку [9: 7] – саме такими рядками завершується третій вірш збірки, в якому автор розмірковує про знання справжнього життя. Його істинну цінність поетеса розкриває сама собі й своєму читачеві через опозиційну пару *минуща радість – справжня радість*. *Минуща радість* омовлюється за допомогою прецедентних антропонімів – імен видатних філософів *Сартра* і *Шопенгауера* та термінологічної лексики: *Всеісторизми, софізми, аргю, кліше, / Екзистенційність, натурфілософія, ретро...* Така радість наділена епітетами *недолуга, пуста*, а отже, – несправжня.

Пошук знання *життя зсереди* починається алюзією до народнопісенної творчості: *Зовсім не знаю, як білизну золить, / і козака любити, й гуляти гаєм*, де вбачаємо глибинне вкорінення ліричної героїні в живодаїні джерела рідного народу. Нерозривний одвічний зв'язок наймолодшого покоління в родині з найстаршим вербалізується через назви спорідненості *дідусь і правнук*: *Справжня радість — у мого дідуся, / коли правнукові простягає цукерку*. Ця, здавалося б, нічим не прикметна в поетичному мовленні наративна конструкція розкриває непроминушу філософію життя кожного: людина живе в любові і живе любов'ю до найближчого — до своїх рідних. Підтвердження своїх міркувань знаходимо в іншому творі:

От воно й доказ — любов сильніша від смерті:

бабуся пішла,

а ми її досі любимо

а ми її дуже любимо [9: 35], де наростання *досі любимо — дуже любимо* підкреслює емоційну насиченість висловленого. Дідусь і бабуся — то мудрість, що вчить: *жити все-таки добре* [9: 34].

У розповідь про батька влітаються ласкаво-пестливі назви: *тата, таточко, татусь, таньó* (*Я іще дитя твоє, таточку, таньó <...> Тільки є у конника діточки малі, / ждуть його, як я тебе, таточку, татусь* [9: 16].), що яскраво відтворюють трепетне ставлення доньки до батька, який і казку доні прочитає, і молока нагріє, і захистить від усього лихого на світі:

А ворог мій і не приходив,

сама собі і друг, і тать.

Така роз'ятрена погода,

що хочеться під захист тата [9: 33]. У передостанньому рядку наведеної строфи спостерігаємо *тривогу* ліричної героїні, про яку автор повідомляє навколишньому світові за допомогою метафоричного образу *роз'ятреної погоди*. Метафора, уміщена в останньому рядку строфи, *захист тата* — це *спокій*, який вона знаходить біля рідної людини.

Змальовуючи образ матері, А. Тимченко удається до паралелі *свята Марія — мама Олена*: *І мама звеселяється, і все / у посміху Марії та Олени, / і щось в очах розчахнутих несе ... / для мене* [9: 15]. Очі мами — то світло, яке показує дорогу в житті й підказує правильний шлях. Щоб розкрити таке бачення, поетеса вводить у твір метафоричний образ далекого вогника у темряві, тут — у снігах, і витворює промовисте порівняння:

Всяк брести в завію б завагавсь,

та і я подумала б так само.

Тільки світять вікна у снігах,

як тепло в очах моєї мами [9: 14]. *Завія* у мисткині — *незвідана життєва дорога*, правдивий напрям якої і допоможе знайти мама і любов.

Продовженням ліричної героїні є маленький син:

А тепер вкладаю малого сина

і тулюсь до нього, як до сильнішого,

як до мудрого і хороброго.

Він, і правда, як захист вічний мені [9: 34] — ужиті епітети підкреслюють важливість присутності дитини в її житті.

Ще однією важливою людиною в житті ліричної героїні є її *чоловік*, проте саме цього іменника поетеса і не вживає, як і себе не окреслює чітко словом *дружина*:

*Хто це зі мною: брат, чоловік, товариш,
міф, незнайомиць, тиша або слова лиш?
<...>*

хто я – дитя, незнайомка, дружина, слово? [9: 47]. Проте таке образне називання *брат, чоловік, товариш, міф, незнайомиць, тиша, слово – дитя, незнайомка, дружина, слово* сприяє розкриттю багатогранності стосунків чоловіка і дружини.

Не даючи чіткого найменування чоловікові, поетеса характеризує його за допомогою епітетів, що інтимізують оповідь:

*ти буркун,
ти осінній,
ти сильний,
ти маг,
ти мовчун* [9: 48].

І цим мисткиня ніби дозволяє подивитися читачеві на те, що завжди було приховане від сторонній очей.

Особливість стосунків ліричної героїні та її чоловіка автор передає через уживання дієслів із запереченням і без нього:

*Але не втечу, не помчу, не злечу –
приліпив, прив'язав, прикував*

сумовитий мовчун [9: 48]. І найсокровенніше звучить утвердження значущості *сумовитого мовчуна* через припущення:

Але без тебе, мабуть, не було б

мого терпіння і мого спасіння [9: 49], але це припущення посилює беззаперечність сказаного.

Ще одним важливим складником справжньої радості є можливість жити на рідній землі. Цю одвічну проблему А. Тимченко розглядає через образ *ковельських яблужок*, і, звертаючись до них як до плоду пізнання (тут вбачаємо алузію до біблійної легенди про древо пізнання), просить:

*Яблуко-ябко,
ти прорости в мені
соком своїм помежовим,
почужинним,
покордонним, поневдомним,
щоби знала,
як воно там,
де не Україна
<...>*

*І щоб таки повернулася
і була тут,
<...>*

*і жили рвала,
і жилі тільки тут,
і умирала* [9: 9].

Гостроти поетичній оповіді надають авторські новотвори *помежовий*,

почужинний, покордонний, поневдомний. Складність життя розкриває фразеологізм *жїли рвати*. Але непорушність намірів й утвердження життєвого вибору підкреслюється лексемою зі значенням обмеження: *ї жилі тїльки тут, і умирала*.

А. Тимченко переконана, що *Богу краще відомі потреби, / за ними й дає* [9: 25], і тому в житті кожної людини відбувається *Все за Господнім ладом* [9: 37], бо все починається з Бога. На це поетеса натякає в найменуваннях чоловіка і дружини, до яких ми вже зверталися, *брат, чоловік, товариш, міф, незнайомиць, тиша, слово — дитя, незнайомка, дружина, слово*. Як бачимо, тут уживається один і той самий іменник *слово*, що, на нашу думку, є алюзією до тексту Євангелія: *На початку було Слово, а Слово в Бога було, і Бог було Слово* (Ів. 1:1). А отже — Бог усьому початок. І її лірична героїня так само в це вірить, і звертається до Всевишнього і в горі:

*Дїдуса овдовїлого,
батька осиротїлого,
Господи помилуй!* [9: 36],

і в радості молитви-подяки-прохання за сина:

Я дивна, синочку: безхитрісна темна людина,

а маю молитву — летить над тобою, як птиця [9: 61]. В останньому реченні теонім не вживається, проте через лексему *молитва* і порівняння її з птахом безпомилково прочитується звернення до Бога. Героїня просить в Отця Небесного мудрості:

Господи Боже, дай зупинитись до

того, як чорне зробиється біле [9: 32], де пізнання життя вибудовується на контрастному поєднанні: *біле — добро, чорне — зло*.

Бог вчить любові, яку поетеса разом зі своєю ліричною героїнею несе у світ, і звертається до всіх із проханням-благанням:

А нам би любов простягнути

і ситому, і голодному

й ніколи не дорікнути

одне одному [9: 38], що стане запорукою розуміння й любові поміж усіх.

Тут вбачаємо алюзію до Послання святого апостола Павла до галатів: *Немає вже іудея, ані елліна; нема раба, ані вільного, нема чоловічої статі, ані жіночої: бо всі — один у Христі Ісусі* (Гал. 3:28).

Мисткиня повідомляє своєму читачеві, що Господь любить усіх, і він нікого не залишить самотою:

... Бог підходить, обіймає за плечі,

каже: «Я з тобою їду» [9: 29]. Таке «олюднення» Бога (*підходить, обіймає за плечі*) робить Його ще ближчим до кожного, хто любить Його й вірить Йому.

Ідею присутності Бога в житті кожної людини А. Тимченко втілює в таких рядках:

*У неї в хаті як у церкві —
біленькі стіни у квітках.*

*І тиме повз, поставить цебра
і привітається Лука.*

*Увечері з млина брестиме
Марко – й поділиться своїм,
і білий хліб вона з-за тину
йому простягне, щоб поїв.*

Іванові пришиє гудзик,

Матвію кошика сплете... [9: 30]. Уживаючи прецедентні імена святих евангелістів у контексті буденного життя, поетеса створює ідеальну модель життя в любові до Бога.

Усе викладене дозволяє зробити висновок про те, що лексико-семантичне поле «справжня радість життя» в поезіях А. Тимченка реалізується через лексико-семантичні групи «родина», «батьківщина», «любов до Бога». Вербалізація й поетизація окреслених лексико-семантичних груп здійснюється за допомогою різних мовних одиниць: лексичних (назви спорідненості, прецедентні імена, слова загальнонародної мови, зацентовані автором як стилістично значущі), словотвірних (іменники з демінутивними суфіксами), морфологічних (наповнення естетичним змістом різних частин мови, зокрема дієслів), образних (епітети, порівняння, метафори). Функціонуючи в художньому мовленні поетеси, названі мовні засоби справляють потужний емоційно-естетичний вплив на читача.

Продовження розпочатого дослідження вбачаємо у вивченні особливостей авторської лексико-семантичної сполучуваності А. Тимченка.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Довгалевський М.** Поетика. Сад поетичний / М. Довгалевський. – К. : Мистецтво, 1973. – 435 с. 2. **Єрмоленко С. Я.** Нариси з української словесності (стилістика та культура мови) : [монографія] / С. Я. Єрмоленко. – К. : Довіра, 1999. – 432 с. 3. **Калашник В. С.** Мова поезії і картина світу / В. С. Калашник // Лінгвістичні дослідження : [зб. наук. праць]. – Х. : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2003. – С. 30–35. 4. **Маленко О. О.** Лінгво-естетична інтерпретація буття в українській поетичній мовотворчості (від фольклору до постмодерну) : [монографія] / О. О. Маленко. – Х. : Харківське історико-філологічне товариство, 2010. – 488 с. 5. **Овсяніко-Куликовський Д. Н.** Теорія поезії и прози / Д. Н. Овсяніко-Куликовський. – М., 1908. – 163 с. 6. **Овсяніко-Куликовський Д. Н.** Язык и искусство / Д. Н. Овсяніко-Куликовський. – СПб., 1895. – 71 с. 7. **Потебня А. А.** Эстетика и поэтика / А. А. Потебня. – М. : Искусство, 1976. – 302 с. 8. **Пустовіт Л. О.** Словник української поезії другої половини ХХ століття : семантико-функціональний аспект : [монографія] / Л. О. Пустовіт. – К. : УНВЦ «Рідна мова», 2009. – 244 с. 9. **Тимченко А.** Скрипалік : [вірші] / А. Тимченко. – Х. : Майдан, 2015. – 64 с.

Тележкіна Олеся Олександрівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри українознавства та латинської мови, Національний фармацевтичний університет. Україна, 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 53.

E-mail: olesya_ukr@bk.ru

tel: +380501403030

<http://orcid.org/0000-0002-2953-7368>

Telezhkina Olesya Olexandrivna – Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of Ukrainian Studies and the Latin language, National pharmaceutical University. Ukraine, 61004, Kharkiv, Pushkinskaya Str., 53.